

Ключевые слова: умственно отсталые ученики, критерии оценки, исторические понятия.

Kosenko J.N.

CRITERIA FOR DETERMINING FORMATION HISTORICAL OF CONCEPTS IN MENTALLY RETARDED PUPILS

The article proved the main criteria for determining the formation of historical concepts in children with impaired intelligence, highlighted the level of assimilation of concepts the course and quantitative indicators, the proposed formula for determining the level overall formation of historical concepts in a in mentally retarded pupils on each task.

Key words: mentally retarded pupils, evaluation criteria, historical concept.

УДК 371. 811.161

Кричун С.В.

**ТЕКСТ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ**

Статтю присвячено аналізу тексту з його стилістичними, жанровими, структурними особливостями.

Ключові слова: текст, контекст, підтекст, ієрархія тексту, членованість, цілісність, зв'язність тексту.

Динамічний поступ суспільства неможливий без постійного та цілеспрямованого оновлення національної освіти, розробки та впровадження прогресивних технологій навчання молоді, гуманізації, диференціації та інтеграції навчання, науково обґрунтованої системи мовного виховання як основи комунікативної культури особистості ХХІ століття.

Визначені положення зафіксовано в державних документах: Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти, Державній цільовій комплексній програмі “Вчитель”, законі “Про освіту” та інших законодавчих актах.

Однією з тенденцій модернізації сучасного освітнього простору є впровадження нових технологій навчання на всіх рівнях: від дошкільних закладів освіти – середньої її ланки – до вищої школи.

Основною тенденцією в сучасних дослідженнях тексту є перехід від вивчення текстової інтегрованої структури до аналізу тексту як *комунікативної системи*, визначеної такими її складниками, як особистість мовця (автора) в сукупності його психологічних, ментальних, соціально-культурних, етнічних та ін. властивостей; адресат та його рівень сприймання, екстралінгвальні характеристики двох типів ситуації: того, про що йдеться в тексті, та того, що опосередковує його творення в соціокультурному контексті дійсності.

Саме в тексті інтегруються в найвищому прояві системна структурність мови, інтенційно зумовлені ознаки автора, його концептуальна сфера, що втілюється у гносеологічній сутності тексту, стратегії автора щодо адресата, його інтерпретанта. Структура мовної особистості та її маніфестація визначає класичну проблематику співвідношення мови і мислення, мови і дійсності, мови та соціальної взаємодії: отже, текст як втілення мовної особистості є інтегруючим феноменом лінгвістичної парадигми.

Мета статті – охарактеризувати текст як єдність, що складається з певних елементів, між якими існують різноманітні смислові та структурні зв'язки і відношення.

До проблеми тексту як продукту мовленнєвої діяльності зверталися лінгвісти (І. Гальперін, І. Кочан, Н. Кутіна, Л. Лосева, М. Мейєнова та ін.), психолінгвісти (В. Белянін, Л. Мурзіна О. Ревуцький Т. Ушакова та ін.), лінгводидакти (З. Бакум, О. Горошкіна, А. Нікітіна, С. Караман, О. Караман, Т. Коршун, М. Пентиліук та ін.).

Поняття “текст” лінгвісти визначають по-різному: упорядкована множина речень, які об’єднані різними типами лексичного, логічного та граматичного зв’язку та здатні передавати певним чином організовану і спрямовану інформацію; фіксований на письмі мовленнєвий твір; об’єднана смисловим зв’язком послідовність мовних знаків, основними властивостями якої є зв’язність і цілісність; повідомлення у письмовій формі, що характеризується смисловою і структурною завершеністю і певним ставленням автора до повідомлення; це серединний елемент схеми комунікативного акту, яку спрощено можна уявити у вигляді трьохелементної структури: автор – текст – читач; одноразова і закрита структура, що створює власні значення, і відкритий світ, що виявляє себе через ставлення до інших текстів у широкому розумінні цього слова, тобто до всіх знакових цінностей [1-3; 6; 10].

Текст як лінгвістичне явище став предметом активної уваги і вивчення порівняно недавно – останні два-три десятиліття. Галузь мовознавства, що досліджує змістовий і структурний бік тексту, отримала назву “лінгвістика тексту”. Стрімкий розвиток як за кордоном, так і в нашій країні цієї нової лінгвістичної дисципліни пов’язаний з розширенням галузі лінгвістичних досліджень. Ця проблема порушувалась у працях багатьох учених (О. Беляєв, Л. Величко, В. Добромислов, С. Ільєнко та ін.). Протягом тривалого періоду мовознавство було зосереджене на вивченні однієї з двох взаємопов’язаних сторін мови – мовної системи, але, починаючи з другої половини 60-х років, центр уваги лінгвістів переноситься на другий бік цієї єдності – мовленнєву діяльність і її продукт – текст.

Поняття тексту існувало в мовознавстві й раніше, але сприймалося лінгвістами інакше – як матеріал для спостережень над формою та використанням різних мовних одиниць. Текстом могло бути назване і окреме речення, і декілька окремих самотійних не об’єднаних однією темою речень і, звичайно, зв’язане висловлювання – “зв’язаний текст”. Тепер же до тексту підійшли як до цілого, і мету вивчення вбачали у виявленні загальних закономірностей побудови тексту.

Основними ознаками тексту є: *членованість, цілісність, зв’язність* [4, с. 43]. Ці ознаки сприймаються як його істотні властивості, що знайшли відображення в етимології терміну: *textum* – лат. – тканина, сплетіння, поєднання. Тому проблема тексту й виникає лише там, де є, як мінімум, два речення.

Членованість тексту, насамперед, означає, що текст складається з кількох або більше речень. Одне речення, навіть якщо воно поширене, складне і, безумовно, є витвором мовлення, текстом не називається. Речення є завершеним висловлюванням, але не є текстом: його частини пов’язані за законами синтаксису складного речення, а не тексту. Його не можливо розкласти на самотійні речення, не можливо використовувати для спостереження над закономірностями зв’язку речень у тексті [6, с. 14].

Цілісність тексту полягає у підпорядкованості групи (послідовності) речень темі й меті висловлювання. Текст – результат мовленнєвої діяльності, а мовленнєва діяльність, як і будь-яка інша діяльність людини, має мотив, мету і зміст. Мотив – це те, що спонукає мовця до мовленнєвої дії, це внутрішній його стан, ставлення до якихось подій, фактів, явищ. Мета автора тексту – донести до слухача якусь інформацію, те, що хоче сказати мовець, думка, яку він хоче передати комусь. Мета зумовлює основну думку тексту. Мотивом і метою визначається предмет мовлення, те, про що йдеться, тобто тема висловлювання. Тема – те, про що говориться, розповідається, що описується, зображується у тексті. Єдність теми і основної думки є змістом тексту. Для досягнення змістовної цілісності тексту важливими є поняття теми й основної думки. Текст набуває змістовної цілісності лише за умови, якщо, повідомляючи щось про предмет мовлення, ми підпорядковуємо добір матеріалу темі й меті передати основну думку висловлювання. Тема й основна думка об’єднують речення тексту і надають йому змістової цілісності.

Говорячи про змістовну цілісність тексту, зокрема, про єдність теми, слід, як підкреслює І. Ковалик, ураховувати обсяг висловлювання. У тексті великого розміру, в цілому мовленнєвому витворі предметна єдність проявляється у вигляді ієрархії тем. У

ньому провідна тема розкладається на низку складових підтем, що членуються на більш дрібні (мікротеми). Мікротема вважається мінімальною одиницею мовленнєвого змісту. У тексті їй зазвичай відповідає абзац, який на рівні змістового аналізу більше не ділиться. Зауважимо, що абзаци не завжди відображають змістову членованість тексту. Порядок розміщення та змістові відношення між частинами тексту, послідовність речень у них підпорядковується логіці розгортання теми та основної думки висловлювання [4, с. 11-12].

Зв'язність – це третя істотна характеристика тексту, співвідносна з такою його характеристикою, як *членованість*. Речення і абзаци, що входять до складу тексту, поєднані між собою насамперед змістом. Основу структурної організації тексту становить комунікативна наступність частин (речень, абзацив), яка полягає в тому, що кожна наступна частина будується на базі попередньої. Кожне з речень складається з двох частин – “відомого” і “нового” (“теми” й “реми”). Щоб забезпечити зв'язність при побудові тексту, потрібно розставити речення в такій послідовності, яка відображає логіку розвитку теми і основної думки, і підпорядковувати їм, тобто темі й меті висловлювання, порядок слів у реченнях [8, с. 12].

Розрізняють два основні типи зв'язності тексту: зв'язність радіального типу (зв'язність за співвіднесеністю), коли окремі частини тексту зв'язані не безпосередньо одна з одною, а тільки “пучковидно” з темою усього тексту (словники, питальники тощо); зв'язність лінійного типу, коли окремі частини тексту, наприклад, висловлювання, зв'язані безпосередньо одна з одною, залежать одна від одної [5, с. 43]. У лінійній зв'язності тексту виділяють ще різні часткові типи зв'язків: з погляду смислових співвідношень частин тексту смислове зчеплення, як правило, локалізоване або смислове перекриття нелокалізоване.

Кожний текст характеризується: експліцитним зв'язком, вираженим за допомогою мовних засобів (лексичних, морфологічних, синтаксичних), та імпліцитним зв'язком без спеціального мовного вираження.

Як підкреслює О. Селіванова, про зв'язність тексту треба говорити не лише в межах суцільного тексту (монолог), а й у межах діалогів, між якими має місце так звана міжреплікова зв'язність (зв'язність на стику реплік) [9, с. 495].

У межах лінгвістичного аналізу тексту та цілісності його сприйняття важливого значення набуває дефініція “контексту”. У вузькому тлумаченні контекст є сферою вживання слова в мовленні, “семантичним радіусом” дії мовної одиниці, у широкому розумінні він розглядається як умови, створені текстом поряд із *конситуацією* – елементом екстралінгвальної ситуації, оточенням учасників комунікації та *коемпірією* – сумою загального досвіду і загальних енциклопедичних знань про світ, які має комунікант. Лінгвісти визначають такі види контекстів: контекст ситуації, операційний контекст, контекст культури, соціокультурний контекст, зовнішній контекст, вертикальний контекст; психологічний контекст; глобальний (комунікативний) контекст [9, с. 517].

Підтекст – це вербально невиражена, прихована інформація, яка виявляється в процесі читання (слухання) тексту на фоні основної, змістово-актуальної інформації завдяки здатності мовних одиниць породжувати асоціативні й конотативні значення. Під час першого ознайомлення з текстом підтекст може лишитися поза увагою читача (слухача), оскільки безпосередньо не сприймається, а виявляється тільки на основі осмислення прямої вербально вираженої інформації. Пряма вербально виражена інформація і підтекстова (другий план повідомлення) в єдності розкривають індивідуально-авторський підхід до зображуваних подій, ідейний задум твору. Розуміння підтексту діалогу досягається глибоким проникненням у сюжет твору і в лінію поведінки певного персонажу. Розрізняють такі види підтекстів: внутрітекстові; міжтекстові; позатекстові.

Отже, текст характеризується певною інформативністю, смисловою і структурно-граматичною єдністю, що доцільно врахувати під час навчання української мови у закладах освіти I-II рівня акредитації. Умови проведення такої роботи можуть бути визначені у подальших наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Підручник. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.
2. Білодід І.К. Сучасна українська літературна мова. Стилiстика. – К.: Наукова думка, 1973. – 587 с.
3. Валентій Л. Мовний аналіз як метод навчання // Дивослово. – 1996. – № 3. – С. 40-43.
4. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту: Посiбник для студентів філологічного факультету. – К.: Вища школа, 1984. – 118 с.
5. Мельничайко В. А. Вивчення розділу “Культура мовлення і стилістика” // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 2. – С. 66-74.
6. Мельничайко В.Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. Посiбник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1968. – 168 с.
7. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: збiрник статей – К.: Ленвіт, 2001. – 256 с.
8. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови. – К.: Либідь, 1992. – 248 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К, 2006.
10. Стельмахович М.Г. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 4-6 класах: навч.-метод. посiб. – К.: Рад. школа, 1981. – 136 с.

Кричун С.В.

ТЕКСТ – ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧЕНИКОВ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ I-II УРОВНЕЙ АККРЕДИТАЦИИ

Статья посвящена анализу текста с его стилистическими, жанровыми, структурными особенностями.

Ключевые слова: текст, контекст, подтекст, иерархия текста, членованность, целостность, связность текста.

Krychun S.V.

TEXT – BASIC OF PUPIL' COMMUNICATION COMPETENCE EDUCATION I-II LEVELS OF ACCREDITATION

This article is devoted to the examines the text of his stylistic, genre, structural features.

Key words: text, context, subtext, thee hierarchy of text, chlenovanist, integrity, coherence text.

УДК 37.016:81-028.31

Кулик О.Д.

ДО ПИТАННЯ ПРО МОРФЕМНО-СЛОВОТВІРНИЙ АНАЛІЗ У ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті зроблено спробу довести, що морфемно-словотвірний аналіз, який включає елементи лексичного, граматичного й семантичного, створює підґрунтя для подальшого розвитку та систематизації словотвірних знань учнів основної школи.

Ключові слова: морфемний і словотвірний аналіз, словотвірна структура слова, словотвірні знання і вміння.

Вивчення морфеміки й словотвору має важливе значення для загальнолінгвістичної компетенції школярів, оскільки значною мірою сприяє підвищенню їхньої орфографічної грамотності, ознайомлює із основними способами номінації, із особливостями словотворення, що впливає на активний словниковий запас учнів, а вміння визначати значення словотвірних морфем орієнтує їх на засвоєння граматичної системи мови в цілому.